

BOEK

MEI/JUNI 2011
Nummer 3
Jaargang 8
€6,95

Voor wie van lezen houdt!

Mensje van Keulen

‘Niets is zo heerlijk
als wanneer
een verhaal
rondkomt’

INTERVIEWS MET

LUCETTE TER BORG
MARCEL MÖRING
JORIS VAN CASTEREN

TWEEGESPREK

Lieneke Dijkzeul
Inger Frimansson

VOORPUBLICATIE

JIJ
Joanna Briscoe

EN VERDER

De economie van het lezen
BOEkenstad Utrecht

‘Een schrijver kan niet met pensioen’

Mensje van Keulen

Mensje van Keulen

Een schrijfcarière die veertig jaar omspant: weinig vrouwelijke auteurs kunnen het haar nazeggen. En nog altijd geen sporen van slijtage of tegenzin. Ze ‘zit’ nog elke dag. Of beter gezegd: elke nacht, want ze blijft ervoor op: ‘Ik weet dat de wereld’s morgens meedogenloos vroeg kan beginnen, maar er is te veel dat stoort. ’s Nachts valt dat alles weg.’

IN JUNI WORDT ZE 65 en viert ze haar veertigjarig bestaan als schrijfster. Het zijn akelig nauwkeurige getallen voor iemand die geneigd is elk woord te wegen. Ook nu: ‘Hoe stel je vast wanneer een schrijverschap precies begint? Ik debuteerde in het voorjaar van 1972 met *Bleekers zomer*, een paar maanden later verscheen de bundel *Allemaal tranen*. Die kleine roman schreef ik in 1971, de verhalen in de jaren ervoor. Mijn allereerste publicatie, een verhaal in *Hollands Maandblad*, dateert van 1969. Dit schrijverschap bestaat dus 39, 40 of 42 jaar. Mijn uitgever houdt het op 40, een lekker rond getal. Maar ik schrijf al zolang ik me kan herinneren.’

In die veertig jaar bouwde Mensje van Keulen (Den Haag, 1946) een uniek en volstrekt eigenzinnig oeuvre op. Tussen haar daverende entree in de letteren, waarna ze meteen ‘een ontdekking’ werd genoemd, en haar laatste boek, dat voor maar liefst drie literaire prijzen werd genomineerd, liggen 23 werken: romans, verhalen, kinderboeken, een dagboek en andere non-fictie. Ondanks die wapenfeiten praat ze niet graag over haar werk. Liever dan wat

uitspraken lukraak de wereld in te sturen, vertrouwt ze haar weloverwogen woorden toe aan geduldig papier. Ook terugkijken valt haar niet licht, merk ik als we in haar fraaie woning in Amsterdam-Zuid die veertig jaar schrijverschap onder de loep nemen. De wanden hangen vol kunst van veelal bevriende kunstenaars. Na haar mid-

vastleg. Ze serveert thee en chocoladekoekjes. Poes Bosi springt op tafel en houdt met een schuin oog de tuin in de gaten, waar het een komen en gaan is van mussen en meesjes. De lente is in volle gang.

Tussen ons in ligt een stapel papier, de drukproef van haar nieuwste boek, *Alle verhalen*. Ter gelegenheid van beide jubilea

‘Ik vind mijn personages vaak interessanter dan “echte” mensen die ik ontmoet’

delbare school volgde ze de academie voor beeldende kunst in Den Haag en in Londen, maar ze koos definitief voor de letteren toen haar schrijfcarière een vlucht nam. Met haar levendige, bijna springerige manier van vertellen, oogt ze geen moment 65. ‘Net als bij het schrijven sla ik vaak af. Dan raak ik de draad kwijt, om hem later weer op te pakken. Ik kan enorm rondwalen. Maar ik doe mijn best,’ zegt ze deemoedig met een blik op mijn iPod, waarmee ik dit interview

heeft haar uitgever haar verhalen, geschreven tussen 1969 en 2010, bijeengebracht in één band. Ze vertelt dat ze ertegenop zag om die 57 verhalen opnieuw te lezen. Vooral de oudjes: ‘Ik stelde het steeds maar uit. O jee, dacht ik, die oude verhalen waar je nooit meer in kijkt. Waar je nauwelijks nog iets van weet. Ik herkende ze als een verre schaduw van mezelf. Als je begin twintig bent, sta je nog dicht bij je jeugd. In de loop der jaren ben ik steeds bondiger

gaan schrijven. En minder autobiografisch. Van dat prille werk vallen een paar verhalen mee, laat ik het zo zeggen. Dat zijn de verhalen die sterk leunen op fictie. Die iets bizars hebben, en soms iets ironisch.'

MEEDOGENLOOS

In het universum van Mensje van Keulen, dat gerust nogal zwartgallig genoemd mag worden, figureert vaak een eenling die opgesloten zit in een verstikkende wereld en wil uitbreken, desnoods met geweld. Soms weet hij daadwerkelijk te ontsnappen, maar vaker nog staat hij machteloos tegenover het leven en rest hem weinig anders dan wraak. Hoe klein die wraak ook is – stiekem een steek laten glijden van het breiwerk van je vrouw – zoet smaakt hij wel.

Dat menselijk onvermogen beschrijft Van Keulen koelbloedig, maar met compassie. In haar eigen woorden: 'meedogenloos, en met mededogen'. Ooit zei ze over haar personages: 'Ik walg van ze, ik houd van ze. Ik kan om ze en met ze woedend en sentimenteel zijn. Ik kan schik en vilein plezier in ze hebben.' (uit: *De schriften wachten*). Ze stort onheil en dreiging over ze uit, maar laat haar personages met humor hun ondergang tegemoet gaan. Iets soortgelijks

overkomt de lezer, die afwisselend moet huiveren en glimlachen, grimlachen als het ware, om haar boeken. Die tegenstelling – loodzwaar en toch luchtig, wrang en geestig tegelijk – is verworden tot haar handelsmerk. Net als haar puntgave stijl: mooi, sober en verfijnd. Het resultaat van lang schaven en polijsten. En weglaten, totdat wat er staat onvermijdelijk wordt. Bij Mensje van Keulen telt elke zin.

Wordt schrijven makkelijker als je ouder wordt?

'Was het maar waar,' verzucht Van Keulen. 'Met de jaren groeit de ervaring: je krijgt

'Goede boeken die wegvallen, het gebeurt aan de lopende band. Er zullen steeds meer ongelukkige schrijvers komen'

meer techniek, je smaak verandert, maar de zelfkritiek neemt toe. Nu weet ik: er zijn geen regels voor het schrijven. Die wet dat er geen mus zonder reden van het dak mag vallen, dat is allemaal onzin. Ik heb weleens gezegd: "Schrijven is een kwelling, niet schrijven een grotere kwelling." Al blijft mijn uitgever erbij dat ik het destijds anders formuleerde, namelijk: "Schrijven is kut, niet schrijven is kutter." Dat geldt nog steeds. Het getob blijft. Net als die eeuwige twijfel: waar ben ik aan begonnen? Kan ik dit volbrengen? Maar de vreugde die je voelt als iets wel lukt: daar doe je het voor. Niets is zo heerlijk als wanneer een verhaal rondkomt. Dat zijn momenten van geluk.'

Weet je nog hoe het schrijven in je leven kwam?

'Als kind zat ik altijd in een hoekje van de woonkamer te tekenen en te schrijven. Het was volkomen vanzelfsprekend en natuurlijk dat ik dat deed. Mijn vader bracht doorslagvellen van kantoor voor me mee. Van dat mooie, knisperende papier: roze, geel, blauw. Ik zie nog dat lelijke blokschrift voor me waarin ik verhaaltjes schreef over dingen die ik zielig of eng vond, soms een gedicht. Waarom ik dat

deed? Misschien uit angst, om een naar gevoel te bezweren. Om mezelf te verleiden of af te leiden. En misschien ook om greep te krijgen op het onbegrijpelijke, op het leven zelf.'

Heb je wel eens getwijfeld of je toch niet voor het schilderen had moeten kiezen?

'Ik miste lange tijd het aardse ervan, de geur van verf, het bijna bedwelmende gevoel als je ziet dat iets lukt. Het is overzichtelijker, je hebt meer toevalstreffers dan bij schrijven. Ik heb me wel afgevraagd of ik niet meer had "geleefd" wanneer ik voor het schilderen had gekozen. Soms overvalt je het idee dat je door je af te zonderen buiten het "echte" leven staat. Maar wat ik van dat echte leven zie, is vooral erg veel herhaling.'

In zekere zin heb je honderden levens.

'O zeker. Het kan erg druk zijn met al die personages. Ik vind mijn personages vaak interessanter dan de "echte" mensen die ik ontmoet. Bij een etentje kan ik denken: was ik maar aan het werk, wat is dit saai. Ze zijn ook belangrijker dan ikzelf. "Ja logisch," hoor je dan zeggen: "Het zijn allemaal afsplitsingen van jezelf." Is dat wel zo, vraag ik me af. Ben ik dat allemaal? Het zou wel erg verwarrend zijn als ik die hele wereld aan uiteenlopende personages almaar bij me zou dragen. Toch neem ik ook geen afscheid van ze. Ze blijven bestaan, zijn als het ware veilig opgeborgen, blijven me dierbaar.'

Het korte verhaal is een genre waarnaar je steeds terugkeert. Je laatste boek heet zelfs Een goed verhaal. Wat is eigenlijk een goed verhaal?

'Dat titelverhaal begon met een aantekening: keurige heer vindt portemonneetje. Ernaast stond: verhaal. Dat was alles. Ik wist dat iets in dat portemonneetje de man op een vreemde plek zou brengen. Dat hij daar een mevrouw treft die pornofilms ondertitelt, was een verrassing. Dat is in een notendop het schema van een kort verhaal: de hoofdpersoon overkomt iets wat zijn wereld op z'n kop zet. En als het uit is, is het mooi als de lezer op adem moet komen.'

Het zijn vaak de details die blijven hangen en een verhaal geloofwaardigheid ver-

De boeken van Mensje van Keulen

Geboren op 10 juni 1946 in Den Haag als Mensje Francina van der Steen, roepnaam Mennie

Allemaal tranen (verhalen, 1972)
Bleekers zomer (kleine roman, 1972)
Van Lieverlede (roman, 1975)
De avonturen van Anna Molino (schelmenballade, 1979)
Overspel (roman, 1982)
De ketting (verhalen, 1983)
Engelbert (roman, 1987)
De lach van Schreck (reisverhalen, 1991)
Geheime Dame (biografie over Maarten 't Hart als dame, 1992)
De rode strik (roman, 1994)
Olifanten op een web (autobiografische roman, 1997)
Het vroege werk (heruitgave van werk uit de jaren zeventig, 2000)
De gelukkige (roman, 2001), longlist Libris-Literatuurprijs
Het andere gezicht (verhalen, 2003), shortlist AKO Literatuurprijs, Longlist Libris Literatuurprijs
Alle dagen laat, dagboek 1976 (2006)
De laatste gasten (roman, 2007), longlist AKO Literatuurprijs
De schriften wachten - Oerboek (2008)
Een goed verhaal (verhalen, 2009), longlist Opzij Literatuurprijs, shortlist Libris Literatuurprijs en De Gouden Uil

Kinderboeken

Tommie Station (1985)
Polle de orgeljongen (1987)
Vrienden van de maan (1989)
Van Aap tot Zet (gedichten, 1990)
Meneer Ratti (1992)
Snottebel Lies (gedichten; 1994)
Pas op voor Bez (1996)
Tien stoute katjes (aftelvers, 2000)
Titus raakt zoek (2004)

lenen. Ogen zo bleek als stekelbaarsjes, kromgevroren washandjes. Zoiets vergeet je nooit meer.

'Details moeten kloppen, net als namen van personages. Vaak zijn het de details waardoor je niet alleen personages in hun omgeving tot leven wekt, maar ook een boek wilt blijven lezen. Ik bedenk ze niet, ze dienen zich aan. Het zijn doorgaans beelden die ik voor me zie, maar ik kan ze ook door woorden oproepen. Dus ja, dan bedenk je ze weer wél.'

Hoe belangrijk is een titel bij een verhaal ?

'Titels kunnen verschrikkelijk lastig zijn. Ze verlenen een verhaal soms te veel kleur en zwaarte, of kunnen te karig, misplaatst zijn. Dat zoiets van een paar woorden kan afhangen. Erg hè? Toch moet ik een titel hebben, anders kan ik niet aan een verhaal beginnen. Daarom zijn mijn titels meestal vrij eenvoudig.'

Niet in je debuutbundel. Neem 'Avondbrood in viereltjes'. Of 'Jesus in de uitverkoop'. Later worden ze korter en feitelijker.

'Is dat zo? O ja! Ik herinner me er nog een: 'Voor de douche staat een kwartier'. Dat is inderdaad een lange titel. Gek, daar zou ik nu niet meer opkomen.'

Door die titel krijg je meteen zin om het verhaal te lezen. Net als bij 'Tigertits Rosie', dat ik me nog uit mijn middelbare-schooltijd herinner.

'Omdat het zo'n malle titel is?'

We zaten volop in onze puberteit, dus we hoopten dat het verhaal over seks zou gaan. Dat was gelukkig ook zo.

'Ha ha! Dat was trouwens een behoorlijk autobiografisch verhaal, zoals je in mijn oerboek hebt kunnen lezen.'

In een enkel verhaal komen we jou zelf tegen, als schrijfster. Zo fluistert in 'Haagse dames' een lezer de hoofdpersoon toe dat je een ander kapsel moet nemen omdat zo'n goedkoop permanent echt niet kan. En dan is er dat raadselachtige 'De verjaardag', een nieuw verhaal.

'Toen ik die dame van het permanentje zei dat de krullen echt waren, was haar reactie:

o, nou ja, het is natuurlijk uw handelsmerk. ‘De verjaardag’ heb ik geschreven voor de Openbare Bibliotheek Amsterdam. Het begin is waarachtig. Samen met Maarten ’t Hart en Renate Dorrestein was ik gevraagd om onze boeken van de oude bibliotheek aan de Prinsengracht naar het nieuwe gebouw te varen. Dat toen nog lang niet af was en voor een groot deel open lag. Daar laat ik mezelf ronddwalen, totdat blijkt dat iedereen al weg is en ze me vergeten zijn. Het eindigt ermee dat de dood, een aardige kerel, me komt halen – al valt zijn naam niet.’

Vereenzelvigde de schrijver zich hier met haar werk? De boeken blijven achter, verweesd, en vragen zich af wie hen komt halen?

‘Die dood zegt ook nog, want de dood weet alles, dat haar boeken straks een plankje hoger zullen komen te staan. Als troost. Ach, wie weet waar fictie met al zijn fantastische invallen uit voortkomt? Ik geloof niet dat je daar verder bij moet stilstaan.’

Er zit veel dood, wraak en vernedering in jouw werk. Is dat wat de mens drijft: angst?

‘Soms word ik bijna blij als ik merk dat er nog mensen zijn die in het goede geloven. Dat stelt me gerust – even dan, want al snel weet ik weer dat het onterecht is. De mensheid lijkt kwaadaardig of maar wat aan te rommelen. Voor mij is die kwaadaardigheid sterk verbonden met het feit dat veel mensen zo beroerd met dieren omgaan. Ze hebben niet genoeg empathie en staan er daardoor onverschillig tegenover. Ze vinden het normaal dat miljoenen dieren continu in hokken van een meter of minder leven en in veewagens worden gepropt. Of ze wensen er gewoon blind voor te zijn. Dat blijft me dwarszitten en soms word ik daar bitter van. Dan borrelt die hekel als vanzelf op. Diezelfde kortzichtige mensen kunnen ook grappig en ontroerend zijn. Dat ongerijmde is geen mens vreemd, en dus ook mijn personages niet. Veel mensen lijden aan de ander. Aan de anderen.’

Twee van je langere verhalen gaan over schrijvers. Beide keren zijn het nogal vervelende mannen.

‘Je doelt op “Portret” uit *Een goed verhaal*.

Dat is ontstaan uit mijn afkeer voor auteurs die altijd maar een schrijver als hoofdperson nemen. Die graag over het *schrijven* schrijven. Over zichzelf dus. Dat is zo voor de hand liggend, irritant. Houd toch op, denk ik dan, verzin iets. Schrijf! Dus ik dacht: laat maar eens zien wat voor ijdeltuigen schrijvers kunnen zijn. Ik heb er in al die jaren genoeg zien rondlopen. Mannelijke kunstenaars hebben overigens vaak een vrouw die alles voor ze doet. Die niet alleen kookt, maar ook zijn secretaresse is, de klappen opvangt en de post regelt. Vrouwelijke auteurs zul je niet gauw zo bevoorrecht zien.’

Is de rol van de schrijver in die veertig jaar veranderd?

‘In al die jaren zijn er veel schrijvers verdwenen, namen die je niet meer terugvindt, maar er zijn er vooral veel bijgekomen. Omdat het lezers niet meer lukt om op de hoogte te blijven, grijpen ze automatisch

naar de toptien. Daarom moeten schrijvers kennelijk op televisie verschijnen, anders zijn ze gedoemd te verdwijnen. Dat is best zorgelijk. En triest. Goede boeken die wegvallen, het gebeurt aan de lopende band. Er zullen steeds meer ongelukkige schrijvers komen. Natuurlijk, er zijn ook te veel schrijvers. Misschien wel omdat boeken tegenwoordig te gemakkelijk worden uitgegeven, en met het verkeerde motief. Wie een grote mond heeft, valt op. De moderne schrijver is vaker iemand die vóór zijn boeken staat, bij wie zijn persoon van meer belang is dan zijn werk. Het is de schrijver die, zoals Maarten ’t Hart zegt, altijd netwerkt.’

Denk je aan stoppen?

‘Ja, nee. Ja, nee. Joh, een schrijver kan niet met pensioen. Ik hoor mijn vrienden wel eens praten over prepensioen en vut, maar dat zijn dingen die een schrijver niet kent. Ja, als je die leeftijd van 65 bereikt, krijg je voor het eerst AOW. Dat is aardig, maar ik ben niet om het geld gaan schrijven. Dus stoppen, ik denk niet dat ik het kan. Hoewel je dat nooit zeker kunt weten. Ineens kan het moment daar zijn. Stel dat je te ongelukkig bent. Of je vindt dat je alles al bedacht hebt wat je maar kunt bedenken. Nu ik alweer twee jaar aan iets werk, zeg ik: dit is de laatste keer dat ik een roman of een novelle schrijf. Hierna ga ik alleen nog verhalen maken. Ik wil niet meer zo lang met iets bezig zijn, ik heb genoeg romans geschreven. Je vraagt je weleens af: wat zal er na al die jaren van overblijven? Bij Gerard Reve is

Bekroningen

1986 Zilveren griffel voor *Tommie Station*

1991 Nienke van Hichtumprijs voor *Vrienden van de maan*

1993 Vlag en wimpel voor *Meneer Ratti*

2003 Annie Romeinprijs voor haar hele oeuvre

Willem van Walderveen

Susan Smit (1974) is schrijfster van romans en non-fictie. In juni verschijnt haar elfde boek *Zwanger in balans*.

dat *De avonden*. En van mij? Misschien zal *Bleekers zomer* het langst beklijven. Of dat terecht zou zijn, weet ik niet.'

Met welk boek zou je herinnerd willen worden?

'Dat kun je zo moeilijk over je eigen werk zeggen. Net als veel schrijvers heb ik sterk de neiging mijn laatste boek het best te vinden, maar ik kan me vergissen.'

Nou, Een goed verhaal stond op de shortlist van wel drie prijzen. En niet de minste.

'Da's waar. Dan zou je kunnen zeggen dat al die jaren nodig waren om dat te bereiken. Hmm. Misschien moet ik inderdaad alleen nog verhalen schrijven. Het overrompelt me als ik naar die drukproef van *Alle verhalen* kijk, 510 pagina's dik. Dat zijn er toch een heleboel. Bij romans is de inhoud meer vertakt, maar voor deze 57 verhalen heb ik 57 keer nieuwe personages bedacht, in steeds een andere omgeving en een andere sfeer – soms sprookjesachtig, dan weer realistisch. Het is een heel uiteenlopende verzameling. Je kijkt er met verbazing naar: dat die veertig jaar voorbij zijn en dat je met al die twijfel toch zo'n productie hebt voortgebracht. Als ik dan, net zoals nu, weer zit te tobben en onzeker ben, zegt mijn man of mijn zoon: Men, zo is het al die jaren gegaan. Niet waar, zeg ik, het is nu veel erger. Maar ze hebben gelijk, want ook dat zei ik elke keer.'

Alle verhalen (510 p.)

Atlas, €19,95

Woensdag 25 mei 2011 viert Mensje van Keulen viert haar jubileum samen met Kees van Kooten, K. Schippers, René Appel, Jan Brokken en Henk Spaan in Den Haag.

Uitgeverij Atlas stelt **twee kaartjes** ter beschikking voor een lezer van BOEK. Stuur een mailtje aan redactie@boekmagazine.nl o.v.v.

Mensje van Keulen 40 jaar en maak kans op deze kaartjes.

Zie ook www.borderkitchen.nl

Vluchtgedrag

Romans lezen is puur vluchtgedrag. Dat is mijn stelling van de dag. Je slaat een boek open, je ogen razen langs de regels en, hups, je bent in ander-mans leven beland. Fictie geeft je even vakantie van jezelf, van je eigen gedachten, omstandigheden en overtuigingen die je zo langzamerhand wel kent. Goedbeschouwd is literatuur de enige kunstvorm waarbij je in de innerlijke wereld van een ander mens vertoeft – een fictief mens, maar toch. Zelfs bij een film kijk je van een afstandje naar de persoon om wie het gaat, en bevind je je niet echt in diens hoofd. Heel soms kun je via de voice-over luisteren naar zijn gedachten, maar daar blijft het bij.

Ik weet niet hoe het met u zit, maar ik veronder me liever over een personage dan dat ik me in hem of haar herken. Anders schiet het met die vakantie niet op. De kwaliteit van een schrijver ligt erin hoezeer hij zijn lezers kan laten meeleven met een personage dat ver van hen affigt in tijd, plaats, omstandigheden, aard en sekse. Momenteel loop ik in de schoenen van een oudere, uitgerangeerde toneelspeelster met een alcoholprobleem in het Londen van de vroege jaren vijftig, in Joseph O'Connors meesterlijke roman *Volgspot*.

Schrijven werkt volgens hetzelfde mechanisme, kan ik u vertellen: puur vluchtgedrag. Zodra ik achter mijn schrijftafel schuif, verdampft mevrouw Smit en ben ik iemand anders. Dat wil zeggen, zo ongeveer halverwege het manuscript; in de periode daarvoor ontglippen personages me voortdurend, omdat ik ze nog niet helemaal in het vizier heb gekregen. Het is een verademing om een paar uur per dag te mogen tieren als een bouwvakker, mopperen als een oud wijf of te avonturieren als een jonge held. Toen ik acht maanden zwanger was, schreef ik een kort verhaal over Febe, een

gesjeesde advocate in Manhattan die in het geniep een stomende romance met een getuige beleeft en corruptie in een proces ontdekt. En dat terwijl ik zelf als een kamerolifant met een wattig hoofd in mijn huis rondliep. Ik voelde me allesbehalve sexy en scherpzinnig, maar Febe was dat gelukkig voor twee.

Zeker nu de waan van de dag heilig is verklaard, is het niet zo gek om af en toe te vluchten. De hyperactua-liteit zit ons op de hielen. Via Twitter, Facebook, Journaal24 en allerhande liveblogs krijgen we steeds sneller nieuws voor de kiezen dat ook steeds sneller weer achterhaald is. Nieuwe media willen liever de eerste zijn dan de meest accurate. Op de hoogte zijn, wordt overgewaardeerd, is daarom mijn tweede stelling van de dag.

Vlucht eens dapper van de tijd-geest, hypes, je eigen meninkjes en de uitgesleten patronen in je brein en begraaf je in een roman. Weet je over een halfjaar nog wie van welke partij wat vond over zijn politieke tegenstander? Of herinner je je die prachtige, fijnzinnige, intrigerende roman waarin je je avonden lang hebt laten zakken als in een warm bad? Nou dan.